

Europietiško ilgesys ir integracijos baimė: Lietuva ir Europa istorinėje perspektyvoje

RIMVYDAS PETRAUSKAS

Kalbėti apie Lietuvą Europoje iš istorinės perspektyvos naudinga, nes istorijoje galime rasti konkrečios medžiagos ir palyginamų situacijų. „Eurobarometro“ tyrimai rodo, kad europinė tapatybė visų pirma suvokiama per kultūrą ir istoriją, o tik po to per ekonomiką. Todėl pradžioje istorinė įžanga ir keli pavyzdžiai iš Europos ir Lietuvos istorijos.

Europos istorinė topografija

Seniai praėjusi istorija gali būti aktuali, jei vykę istoriniai procesai ar reiškiniai atpažįstami dabartyje. Politinės istorijos požiūriu Europos istorija suteikia daugiau kaip tūkstantmečio tęstinumo pavyzdį. Karolis Didysis apie 800-uosius metus pirmą kartą po Romos imperijos žlugimo lotyniškoje Europoje sukūrė vieningą politinę organizaciją. Ir šioje imperijoje atpažįstami XX a. Europos politinės struktūros kontūrai: 1951 m. įsteigta Anglijų ir plieno bendrija – būsimos Europos Sąjungos branduolys (Vokietija, Prancūzija, Italija ir Benilukso šalys) – formavosi visiškai toje pačioje geografinėje erdvėje, kurią apėmė Karolio valstybė. Be to, Karolingų laikais buvo palaikomi intensyvūs kultūriniai ir prekybiniai ryšiai su Anglija ir Airija, aktyviai veikta Ispanijoje.

Kontaktai su Frankų imperija reikšmingai paskatino skandinavų ir slavų etnogenezės bei valstybių kūrimosi procesus, taip pat krikščioniškos monarchijos idėjos ir lotynų kalbos sklaidą. Neatsitiktinai slavų kalbose, o dėl

jų įtakos ir lietuvių kalboje monarchui prigijo Karolio – karaliaus (ček. *král*, lenk. *król*, rus. *korol'*) vardas.

Bet Europos tapsmas Karolingų imperijos laikais nesibaigė. Istorijos procesui itin svarbi tęstinumo ir civilizacinės įtakos problema. x–xi a. buvo lemtingi Šiaurės, Vidurio ir Rytų Europos raidai. Iš pradžių Čekijos, paskui Lenkijos, Danijos, Rusijos, o apie 1000-uosius metus – ir Švedijos bei Vengrijos krikštas reiškė „naujos Europos“ gimimą. Senoji, pirmąjį tūkstantmetį užbaigianti, ant antikinės civilizacijos pamatų susikūrusi Vakarų Europa pasipildė naujais nariais („buvo įvilkti į togą“, kaip sakydavo gentis prisijungdami romėnai). Iš esmės tuo metu galutinai išryškėjo Europos politinis žemėlapis – iš senosios Karolingų imperijos išsikristalizavo naujos valstybės (Prancūzija, Vokietija, italų kraštai, taip pat Anglija, Ispanija), šalia kurių stėjo Šiaurės, Vidurio ir Rytų Europos šalys (Danija, Švedija, Norvegija, Vengrija, Čekija, Lenkija). Šių šalių priėmimą į to meto politinę sistemą simbolizavo garsusis imperatoriaus Otono III ir lenkų valdovo Boleslovo Narsiojo susitikimas 1000-aisiais metais Gniezne. Pažeidęs to meto etiketo reikalavimus, imperatorius pats aplankė naujos valstybės vadovą ir šiuo savo žingsniu pademonstravo pasiryžimą gerbti visų krikščioniškų šalių politinį suverenumą. Ši atsirandanti krikščioniškų karalysčių bendrija buvo ekspansyvi, tačiau kartu ir atvira naujiems politiniams dariniams. Mindaugo karalystė – paskutinė krikščioniška karalystė Europoje – užbaigė šį lotyniškosios vakarietiškos Europos formavimosi procesą.

Po vėlyvųjų viduramžių krikščioniška Europa geografiškai iš esmės nekeitė. Romos, Bizantijos ir islamo civilizacinės ribos daugiau ar mažiau išliko iki pat xx a. (išimtiniai atvejai – Graikija, Bulgarija). xix ir xx a. istoriniai kataklizmai lėmė įvairius pokyčius, bet galiausiai xx a. pabaigoje viskas vėl stėjo į savo „viduramžiškas“ vietas. Todėl galima dukart kalbėti apie „naująją („jaunąją“) Europą“: naujosios Europos gimimas x–xiii a. šalia Romos-Karolingų paveldo valstybių ir Europos susivienijimas bei Europos Sąjungos plėtra į rytus xx a. pabaigoje. Toks Europos geopolitinis stabilumas yra pamatas, suteikiantis pasitikėjimo.

Lietuva Europoje: mobilumas ir vertimas

Kaip ir visos tokio pobūdžio kategorijos, *Europos* sąvoka nesunkiai pasiduoda semantinei devalvacijai. Labai lengva pasakyti, kad Europos Sąjunga primena Sovietų Sąjungą, lengva gąsdinti tariama europinės

tapatybės ekspansija. Tačiau egzistuoja tam tikri reiškiniai, kurie ilgų šimtmečių perspektyvoje atskleidžia, kad Lietuvos tapatybė yra europinė, nepaisant to, kad žmonės ilgą laiką to bendrumo aiškiau nesuvokė. Imkime kad ir aktualų demografinės situacijos šių dienų Lietuvoje pavyzdį. Lietuviai yra emigracinė tauta, pradedant nuo xv a. valstiečių judėjimo vidaus apgyvendinimo proceso metu į kaimyninę Prūsiją ir baigiant xix ir xx a. kelionėmis į Šiaurės ir Pietų Ameriką. Tačiau šis mobilumas anaipol nėra šiaip ganėtinai sėslios valstiečių tautos išskirtinis bruožas. Veikiau jis atspindi bendraeuropinį apgyvendinimo procesą arba, kaip pasakytų žymus britų istorikas Robertas Bartlettas, „Europos gimimą iš kolonizacijos dvasios“. Arba kita demografinė problema – visuomenės senėjimas. Žinoma, šiais laikais demografinė raida įgijo naujų bruožų. Tačiau specifinė europinė „vedybų kultūra“, kaip pažymi vokiečių istorikas Wolfgangas Reinhartas, yra istoriškai susiklostęs reiškinys, kuris daugiau ar mažiau sutampa su rytine Europos Sąjungos siena: europiečiai tuokėsi ir tuokiasi sąlyginai vėlai, gimdo mažiau vaikų, tačiau, kita vertus, išgyvena gana ilgą, lyginant su kitomis kultūromis, jaunystę – taigi laiką, kuris galėjo būti skirtas kelionėms, patirties kaupimui, studijoms. Beje, šią tendenciją patvirtina ir duomenys apie LDK kilmingųjų vedybinę elgseną: xv–xvi a. Lietuvos kunigaikščiai ir didikai vesdavo vėlai, neretai jau po tėvų mirties. Atsižvelgiant į to meto gyvenimo trukmę, nestebina, kad dažnu atveju anūkai jau nepažindavo savo senelių. Kartu tai ir liudijimas apie socialinių struktūrų tvarumą – ankstyva tėvo mirtis neužkirsdavo kelio sūnaus karjerai, antai abiejų žymiausių xvi a. pirmosios pusės LDK didikų – Alberto Goštauto ir Mikalojaus Radvilos Juodojo – tėvai mirė jiems dar nesulaukus dešimties.

Kitas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės „europietiškumo“ pavyzdys susijęs su kalba. Įprasta apgailestauti dėl lietuvių kalbos visuomeninio statuso nebuvimo, ji taip ir netapo politine kalba, užleisdama kelią lotynų, rusėnų ir lenkų kalboms. Tačiau yra ir kita kalbinės tradicijos pusė. Europiečiai nuo pat ankstyvųjų viduramžių buvo vertimo meistrai. Pakanka prisiminti Biblijos ir graikiškos antikos tekstų, o kartu ir šių tradicijų „išvertimą“ į lotynų, o vėliau ir į tautines kalbas. Taip pat krikščioniška misijų politika reikalavo giliau pažinti vietos kalbas ir kultūras. Tai buvo svarbi europinės ekspansijos sąlyga. Tą patį galime pasakyti ir apie senuosius lietuvius, kurie ne tik lengvai pritaikė savo poreikiams lotynų ir rusėnų

rašto kalbas, bet ir patys garsėjo kaip vertimo meistrai. Pavyzdžiui, xv a. viduryje totorišką laišką gavęs Vokiečių ordino didysis magistras vertimo turėjo kreiptis į Lietuvos valdovo kanceliariją, abu tekstai – originalas ir vertimas į vokiečių kalbą – tvarkingai guli Berlyne esančiame senajame Ordino archyve. Šiuo atveju lietuviai net buvo „geresni europiečiai“, nes sugebėjo komunikuoti įvairiose kalbinėse ir kartu kultūrinėse tradicijose.

Europinė tapatybė viduramžiais?

Akivaizdu, kad be istoriškai pagrindžiamos vertybių sistemos Europos Sąjunga ir toliau bus suvokiama ir vaizduojama kaip biurokratų valdoma ekonominė organizacija. Bet pagrįstas klausimas, ar europinė tapatybė apskritai galima, o jei taip, ar ji neslopins tradicinių tapatybės formų. Ikimodernųjų laikų politinės tapatybės studijos padeda suprasti, kad tapatumas, kaip ir patriotizmas, yra istoriškai kintantis dalykas ir kad bendruomenės visų pirma sieja ne tiek ekonominiai ryšiai, kiek bendros vertybės ir įvaizdžiai.

Šiuolaikinė Europos valstybių integracija nėra naujas reiškinys, veikiau pakito tik integracijos formos. Viduramžiškos „integracijos“ prielaida buvo Europoje panašiu metu vykę pokyčiai: valstybių centralizacija ir teritorinių monarchijų tapsmas, socialinė stabilizacija (luomų konsolidacija ir luomų atstovavimo susirinkimų – parlamentų – užuomazgos), vidinės kolonizacijos pabaiga, miestų savivaldos ir prekybos plėtojimas, mokymo ir dvasingumo permamos (universitetas ir scholastika, elgetaujantieji vienuolių ordinai, naujasis pamaldumas). Tai, kas anksčiau jungė tik siaurą kultūrinį ir iš dalies politinį skirtingų Europos kraštų elitą (lotynų kalba kaip Bažnyčios, kultūros ir administracijos kalba, tarpdinastinės vedybos), nuo šiol tampa gerokai platesniu socialiniu vyksmu. Kontaktai tarp Europos regionų tapo intensyvesni: tarptautiniai kilmingųjų ir miestiečių kelionių maršrutai stiprino tarpusavio ryšius ir kūrė priklausymo bendram kilmingųjų ar miestiečių pasauliui pojūtį. Tai pasireiškė valdovų dvarų ir miestų tarybų sudėties, vedybinių ryšių internacionalizacija arba bendros kilmės teorijų (iš Romos, Trojos ar Aleksandro Makedoniečio karių) paplitimu. Keliones lengvino atsirandanti viduramžiškų „pasų“ (garantinių ar rekomendacinių laiškų) sistema, o apsikeitimą idėjomis skatino knygų perrašymo kultūros (vėliau spaudos) intensyvėjimas, jų atpigimas ir raštingų žmonių skaičiaus augimas. Dėl vėlyvo krikšto Lietuvoje šie procesai

vyko kiek vėliau, tačiau 1215 m. *Magna Carta* suformuluotą teisinį principą *neminem captivabimus* („niekas negali būti suimtas be teismo sprendimo“) po dviejų šimtmečių randame 1434 m. Lietuvos valdovo privilegijoje. Ir tokių pavyzdžių galima minėti gausiai.

Vėlyvųjų viduramžių Europoje iš Romos laikų perimtas lotyniškas terminas *patria* užėmė vis svarbesnę vietą žmonių savimonėje. Tiesa, „tėvynė“ (*patria*) šioje savimonėje turėjo dalintis vieta su ištikimybės valdovui ar priklausymo mažesnei bendruomenei („tėvonija“) kategorijomis. Lietuvos politinėje raštijoje tokia „tėvynės“ samprata pirmąkart nuskamba gana vėlai: 1429 m. ginčo dėl karūnacijos įkarštyje rašytame vokiškame laiške Vokiečių ordino didžiajam magistrui Vytautas pabrėžė norą priimti karūną „mūsų žemėje, mūsų namuose, mūsų tėvynėje (*heimat*)“. *Patria* suvokimas ikimoderniaisiais laikais gerokai skyrėsi nuo XIX a. užgimusios naujos lietuvių sampratos. XVI a. rusėnų kilmės bajorai politinė-pilietine prasme save vadino lietuviais, nepaisant kitokios kalbos ir tikėjimo.

Vėlyvaisiais viduramžiais, susidūrus su kitos civilizacijos ekspansija (kryžiaus žygių pabaiga, turkų Osmanų), atsirado dar viena *patria* – šįkart krikščioniškosios Europos – samprata. XIII–XIV a. sandūroje prancūzų teisininkas Pierre Dubois ir italų poetas Dante Alighieri projektavo krikščioniškų valstybių taiką ir sąjungą. Enėjo Silvijaus Pikolominio (būsimo Popiežiaus Pijaus II) veikale „Apie Europą“, rašytame XV a. viduryje, su Europa siejamos sąvokos *patria, domus propria, solum noster*. Net ir Lietuvoje, kuri dar visai neseniai, kaip paskutinis pagoniškas kraštas, buvo kryžiaus žygių objektas, 1484 m. Žemaičių seniūnas Jonas Kęsgailaitis rašė Vokiečių ordino magistrui apie pasirengimą dalyvauti žygyje prieš netikinčiuosius, nes „krikščionybė yra smarkiai susilpnėjusi ir negalima leisti jos toliau silpninti“. Tuo pat metu raštijoje plinta ir žodis *Europaeus*. Galiausiai Pierfrancesco Giambullari 1566 m. Venecijoje išleido veikalą „Historia dell’Europa“, kuris simboliškai pradedamas nuo Karolio Didžiojo vainikavimo imperatoriumi 800 m. ir kuriame ryški kultūrinė-politinė skirtis tarp „civilizuotos“ Europos ir „barbariškos“ aplinkos.

Tačiau Europos kaip imperijos, arba vieno monarcho valdomos Europos, idėja vėlyvųjų viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų Europai buvo svetima. Teritorinių valstybių tapimo ir prasidedančių „nacijų varžybų“ laikais Europa veikiau įsivaizduota kaip monarchijų (tautų) darinys, kaip XVI a. viduryje pirmą kartą vizualiai išreiškė vokiečių Johannesas Putschas

Europą – „Europa kaip krikščioniška respublika“, kurios kūną sudaro suma monarchijų, tarp jų Lietuva.

Lietuva Europos Sąjungoje ar Unijoje?

Turėdami omenyje kintančios tapatybės ir istoriškai pasikartojančių iššūkių raidą, galime ramiai žvelgti į dabartinę Lietuvos situaciją Europoje. Lietuva yra nepriklausoma valstybė, kurios piliečiai sudaro politinę tautą. Kartu Lietuva priklauso platesnei politinei bendrijai – Europos Unijai (nežinau, kodėl ją vadiname „Sąjunga“). Šiuo atveju galime įžvelgti struktūrinį panašumą su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ar Abiejų Tautų Respublikos (bet ne Sovietų Sąjungos) laikais, kai politinė tapatybė plėtojosi keliais lygmenimis. Svarbu atkreipti dėmesį į sprendimą Liublino unijos dokumente, kuris retai prisimenamas. Lenkija ir Lietuva susijungė ne į vieną valstybę, o į vieną politinį „kūną“, Respubliką, kuri buvo suprantama kaip piliečių (žinoma, tuomet tik kilmingųjų) bendrija – santvarkos, teisių, vertybių. Respublika netapo unitarine valstybe, bet sukūrė vidinį gyventojų vieningumą.

Apskritai vėlyvaisiais viduramžiais – tautinių monarchijų, politinio atskirumo, valstybinių sienų sampratos formavimosi laikais – suintensyvėjo ir priešinga linkme vykstantys procesai – platesnių politinių darinių kūrimo bandymai. Unitarinės valstybės toli gražu nebuvo savaime suprantama politinė santvarka ikimoderniųjų laikų Europoje. „Atskirų tautinių valstybių istorikai paprastai žvelgė į unijas nepakankamai entuziastingai, vertindami jas kaip kliūtis plėtotis tautai ir tautinei valstybei“ (Robert Frost). Atsisiakius išankstinių nuostatų, matyti, kad sėkmingose unijose buvo išplėtoti ir įtvirtinti „konsensusinės monarchijos“ pagrindai, paremti sutarimu tarp valdovo ir skirtingų tautų (kartais net tikėjimo) pavaldinių. Šie principai leido unijų dalyviams išsaugoti teisę ir galimybę spręsti savo politinę ateitį.

Ar tai kryptis, kur link turėtų eiti Europos Unija – „daugelio tautų / valstybių Respublika“? Ar tai Lietuvai palankiausias kelias – kultūros, gerovės, saugumo prasme? Ir kas gali trukdyti tokiai EU raidai? Visų pirma baimės – vieni bijo emigrantų, kiti klimato pokyčių, tretį karo, ketvirtą didėjančių administracinių išlaidų ir mažėjančių pensijų. Baimės savaime nėra nei gerai, nei blogai. Jų tikrai negalima ignoruoti. Tiesą sakant, baimės iš dalies yra tai, kas padeda vienyti ir judėti į priekį. Pirmosios idėjos apie bendrą Europą taip pat gimė turkų pavojaus akivaizdoje. Beje, ta patirtis ir šiandien

aktuali – užtenka prisiminti paminklo Jonui Sobieskiui Vienoje statybą. Natūralu, kad žmonės sutrinka vis naujos modernybės akivaizdoje. XIX a. žmonėms buvo baisus atsinaujinantis modernizuotas Paryžius ar Berlynas, kurių pastatai dabar mums veikia gražūs, nes nuolat atsiranda „baisėnių“. Taigi baimių, nerimo, nepasitenkinimo dėl naujovių nepašalinsime, tačiau kaskart turi būti ieškoma pozityvių atsakymų į šias baimes. Vienas būdų – „humanitarizuoti“ politiką, kurioje pernelyg įsitvirtinęs „technologinis“ požiūris į visuomenę ir kaip pasekmė – sprendimai. Politika kaip prasmų kūrimo laukas – jungčių, verčių, teisingumo ir t. t. Ir tos prasmės turi būti skleidžiamos, aiškinamos, diskutuojamos visuomenėje.

Jei Europos Uniją ir toliau vaizduosime kaip Briuselio biurokratus ir tarp Briuselio ir Strasbūro kursuojančius europarlamentarus, tai, žinoma, ji liks tokia tarsi tolima ir žmonių gyvenimams mažai įtakos turinti struktūra. Todėl reikia priartinti europinę politiką, primenant pasiekimus (kurie vis naujoms kartoms europiečių tapę tarsi savaime suprantamais dalykais) – ilgalaikė taika, laisvas žmonių ir prekių (bet ir idėjų) judėjimas, teisingumo užtikrinimas. Dabar dar su mobilaus tinklo atlaisvinimu prisidėjo komunikacinis lūžis – vienas tų apgalvotų biurokratinių sprendimų, kuris ne tik efektyviai keičia kasdienį gyvenimą, bet ir neišvengiamai paveiks EU ateitį. Dar galima prisiminti Europos sveikatos draudimo kortelę ir kitus veiksmus, kurie primena, kad tik praktinis veiksmas išjudina identitetą. Kiekvieną kartą laisvai kirsdami sieną vakarų ar šiaurės kryptimi, mes konkretizuojame Europą, ir šis mobilumas tirpdo baimę ir nepasitikėjimą. Žinoma, atsisveikindami su sienomis vienur, mes dar ryškiau tas sienas išgyvename kitur, kur prasideda kontrolė ir ribojimas, bet kaip tik buvusiuose ar esamuose pasieniuose suprantame kiek nuvalkiotos metaforos „Europa be sienų“ prasmę.

Tačiau tapatybei reikia ir teorinio apibendrinimo. 2000-ųjų pradžioje, euro pasirodymo priešaušriu, žymus vokiečių istorikas Jörnas Rūsenas Vilniuje retoriškai klausė – „kas taps dvasiniu euru?“. Jei mes norime Europos kaip kažko daugiau už geografinį ir ekonominį vienetą, reikia Europos idėjos, reikia europinio pasakojimo. Be abejo, šis pasakojimas turi prasidėti istorija, kuri, kaip ir kiti „didieji naratyvai“, atsirandantys bendruomenei atskleistų jos šaknis. Kartu pasakojimas turi atriboti, parodyti, kas yra „ne-Europa“ arba kuo Europa yra kitokia. Europos kaip išskirtinės, net išrinktosios bendruomenės supratimas užkoduotas jos vėliavoje su 12

žvaigždžių, užsimenant apie judėjišką-krikščionišką šio skaičiaus tradiciją (12 Izraelio genčių, 12 Kristaus apaštalų). Lietuva turi prisidėti prie tokio naratyvo kūrimo, pasakodama apie savo europietišumą.

Tam egzistuoja geros prielaidos. Apklausos stabiliai rodo, kad lietuviai yra neįtikėtinai proeuropietiški. Vargu ar šį entuziazmą palaiko europinės subvencijos, manyčiau, kad veikiau instinktyvus vesternizacijos ilgesys, o galbūt ir tai, kad tokia tapatybė tradiciškai yra stipresnė pasienio ir konfliktų regionuose (čia galima prisiminti Lenkijoje ir Lietuvoje, bet taip pat Vengrijoje nuo xv a. paplitusią *antemurale / clipeus christianitatis* idėją). Galbūt galėtumėme šia meile Europai dabar uždegti ir Lenkiją. Tai būtų savotiškas „skolos grąžinimas“ už viduramžišką europinį kelią, kuris į Lietuvą driekėsi per Lenkiją. Jei nepavyks, reikia pasiruošti ir „dviejų greičių Europos“ scenarijui – Lietuvos valstybei bei visuomenei ir saugiau, ir naučiau, ir (svarbiausia) teisingiau būti kartu su atvirumą, laisvę, racionalią politiką deklaruojančiomis Prancūzijos ir Vokietijos, nei su nacionalistiškai uždaromis, ksenofobiškomis ir dar kartą „trečiojo kelio“ ieškančiomis vyriausybėmis (kad ir kokia stipri istorinės tradicijos požiūriu būtų „Jogailaitiška idėja“). Istorinė patirtis čia suteikia užtikrintumo – priklausymas platesnei bendrijai savaime negresia tautinei tapatybei, nes tapatybių derinimas yra natūralus dalykas. Tautiniam tapatumui gresia ne „europinės tapatybės ekspansija“, o banalaus tautiškumo brukimas kitaip pasaulį ir save suvokiančiai naujai kartai. Tapatybė yra individualus dalykas, žmogus galiausiai pasirenka, kurioms bendruomenėms jis priklauso, ir šis pasirinkimas kone niekada nebūna unitarinis – šeima, giminė, korporacija, regionas, valstybė...

Istorija ir istorikas per praeities pažinimą pirmiausia turėtų mokyti visuomenę suprasti dabartį ir nebijoti ateities. Ramiai pasitikti pokyčius ir kurti savo gyvenimą. Tačiau kartu – paaiškinti politinės orientacijos kryptis („kodėl Europa“) ir mūsų šalies vietą („kur Europoje“) bei tuo prisidėti prie tapatybės kūrimo. Perduoti patirtį, kad kiekvienas svarbus žingsnis buvo pasirinkimas, o istorinės galimybės gali būti tiek išnaudojamos, tiek praleidžiamos.

Gegužės 3 d. konstitucija kaip modelis Europai?

Europai reikia naujo impulso. Ar iš savo istorinės patirties negalėtumėme pasiūlyti Europai savotiškos „Gegužės 3-iosios konstitucijos“, kuri

išlaisvina ir integruoja piliečius, nenaikindama suverenių politikų. Šios suverenios politikos, tarp jų ir Lietuva, turi atskleisti savo individualias stiprybes, išskirtines kompetencijas. Ir ne dėl įvaizdžio (nors ir jis čia svarbus), bet reaguojant į politines aktualijas. Ir vėlgi žvelgiant iš istorinės perspektyvos, Lietuva galėtų produktyviai prisiminti ir plėtoti atvirumo idėją. Šiuo atveju „Gedimino laišakai“ yra tikrai tinkamas simbolinis motyvas. Visi žino, kad Gediminas kvietė „pirklius ir amatininkus“, tačiau mažiau žino, kad jis įsipareigojo užtikrinti jiems teisingą ir laisvą gyvenimą. Bet atvirumas, žinoma, ne vien imigracija. Atvirumas gali pozityvia prasme apversti Lietuvos, kaip probleminės „pasienio teritorijos“, įvaizdį. Istoriskai pasienis yra ne tik grėsmės vieta, bet ir ekonominis bei kultūrinis šansas. Idėjinės lyderystės vieta Lietuvai, kur visa tai, kas susiję su Europa, gali būti išverčiama baltarusiams, ukrainiečiams, rusams ir... lenkams.

Europos idėja ir europinė integracija išgyvena naują raidos etapą – galbūt net „slenkstinę situaciją“. Jos plėtros kryptis lems politinis ir kultūrinis elitas. Labai svarbu, kad Lietuva į šią diskusiją įneštų savo patirtį. Ir čia galime pasinaudoti „vėluojančiojo pranašumu“ – lietuviai kaip „vėluojantys europiečiai“ gali geriau pamatyti, ko stokoja europinis projektas; gyvenantys didesnės grėsmės regione gali siūlyti ryžtingesnius sprendimus ten, kur trypčiojama.

Lietuva Europoje: 1) modelis Europai („Gegužės 3-ioji“) – vieningas politinis darinys į išorę ir vidinė šalių įvairovė (kultūrų, kalbų, patirčių) – „daugelio tautų Respublika“; 2) idėjų vertimo ir skleidimo patirtis „pasienyje“ – šalims, atsidūrusioms už politinių Europos ribų; 3) „vėluojančių europiečių“ valia kurti adekvatų Europos pasakojimą ir kritinė europinio projekto diskusija; 4) galimybės, kurias atveria naujas Europos erdvinis „įsisavinimas“, žmonių ir idėjų mobilumas; 5) galimybės, kurias atvertų reformų sinchronizacija Europos Unijoje ir Lietuvoje.